

Вінникова Н.А.

Трансформаційні виклики радикалізації європейської системи політичного представництва

У статті представлено комплексний аналіз чинників, що обумовлюють радикалізацію репрезентації політичних інтересів громадян в Європейському Союзі. Визначено кореляцію між рівнем довіри до державних і наднаціональних представницьких органів влади та електоральною активністю громадян. Розкрито політико-ідеологічне позиціонування політичних партій радикально-популістського спрямування, представлених у Європейському Парламенті, їхній електоральний і політичний потенціал.

Ключові слова: політичне представництво, європейські партії, Європейський Парламент, ухвалення рішень.

В статье представлен комплексный анализ факторов, обуславливающих радикализацию репрезентации политических интересов граждан в Европейском Союзе. Определена корреляция между уровнем доверия государственным и наднациональным пред-

ставительским органам власти и электоральной активностью граждан. Раскрыто политико-идеологическое позиционирование политических партий радикально-популистского толка, представленных в Европейском Парламенте, их электоральный и политический потенциал.

Ключевые слова: политическое представительство, европейские партии, Европейский Парламент, принятие решений.

The article presents a comprehensive analysis of the factors that contribute to radicalization of political representation of citizens' interests in the European Union. Correlation between trust in government and supranational representative bodies and electoral activity of citizens is determined. The political and ideological positioning of radical-populist parties presented in the European Parliament along with their electoral and political potential revealed.

Key words: political representation, European parties, European Parliament, decision-making.

УДК 329.055.1+329.055.5.5](4-672ЄС)

Вінникова Н.А.,
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Зростання популярності політичних партій ультраправого та ліворадикального ідеологічного спектру в державах-членах ЄС і їх вихід на наднаціональний рівень репрезентації громадянських інтересів у складі Європейського Парламенту є одним з найбільш актуальних і обговорюваних питань у політологічних дискусіях. Серед причин означеної тенденції дослідники найчастіше виділяють проблему дефіциту демократії в ЄС і брак підзвітності євроінституцій громадянам, що на тлі фінансово-економічної і міграційної кризи набуло особливої гостроти і забезпечило прихильність електорату до програмних гасел радикальних політичних сил. І хоча недостатня ефективність інституційних механізмів участі громадян у політикотворчих процесах в ЄС є очевидним і неодноразово доведеним фактом, все ж, на нашу думку, появу на загальноєвропейській політичній авансцені радикальних політичних організацій і посилення їхніх позицій всередині європейських держав необхідно оцінювати в контексті системної делегітимації саме національного рівня урядування взагалі і кризи національних систем представництва зокрема. Серед наслідків означеного процесу є посилення дезінтеграційних настроїв громадян держав-членів, підтвердженням чого слугують результати референдуму щодо виходу Великобританії з Європейського Союзу.

Дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців з проблематики політичного представництва в Європейському Союзі можна умовно сформулювати за двома тематичними аспектами: аналіз ефективності інституціональних механізмів національного і наднаціонального рівня репрезентації інтересів громадян

(С. Крюгер і Р.Белламі, Г. Музиченко, Т. Сергієнко, К. Шпрунк) і вивчення трансформаційних тенденцій у національних партійних системах держав-членів ЄС, зокрема пошук причин зростання популярності ультраправих і ліворадикальних політичних сил в окремих європейських державах (М. Булик, К. Вестон, Д. Дуканович, Л. Карвонен, П. Кастеллі Гаттінарра, Н. Хома). На нашу думку, для комплексного аналізу зазначеної проблематики доцільним уявляється поєднання обох дослідницьких ракурсів.

Мета статті полягає у визначенні чинників, що обумовлюють радикалізацію спектру репрезентації політичних інтересів громадян в Європейському Союзі й потенційних наслідків для державного і наднаціонального рівнів урядування. Реалізація поставленої цілі передбачає визначення кореляції між рівнем довіри до представницьких органів влади на державному і наднаціональному рівнях урядування та електоральною активністю громадян; окреслення політико-ідеологічного позиціонування політичних партій радикально-популістського спрямування, представлених у Європейському Парламенті, з'ясування їхнього електорального (рівень підтримки виборцями) і політичного (можливість впливати на ухвалення рішень в ЄС) потенціалу.

Головним трансмісійним механізмом ретрансляції громадянських інтересів у сучасних системах політичного представництва виступають партії. Вони забезпечують агрегацію електоральних преференцій, зв'язують процес ухвалення рішень між законодавчими органами і мають сприяти підзвітності політичних діячів. У національній парламентській системі політичні партії є частиною

єдиного ланцюга делегування: виборці обирають парламентарів, парламентарі обирають уряд, а уряд вносить законодавчі пропозиції і виконує закони. Політичні партії є підзвітними виборцям, оскільки останні, якщо відчувають, що їхні преференції неадекватно представлені, можуть переобрати їх. Однак представницькі механізми в Європейському Союзі не відтворюють національні парламентські системи, а електоральний зв'язок є не таким щільним. Як зазначає німецький дослідник Карина Шпрунк, «замість посилення традиційних повноважень національних парламентів наднаціональний рівень представництва запроваджує новий тип парламентської демократії в Європі» [1,

с. 547]. Оскільки європейські партії складаються з національних партій-членів, ланка «виборці – представники» опосередкована електоральними преференціями і структурними особливостями політичного представництва кожної окремої держави. Через багаторівневу структуру ЄС і конгломеративний склад європейських партій виборцям часто складно зрозуміти, за що виступають окремі політики або політичні сили, хто несе відповідальність за ухвалені рішення. Ричард Белаї і Сандра Крюгер, спираючись на свої дослідження, вказують, що «рішення походять зі складних, часто непрозорих процесів як продукт залучення багатьох учасників і різних груп людей. Результатом

Таблиця 1

**Політичні партії ультраправого спрямування
у національних представницьких органах влади і в Європейському Парламенті**

Політична партія (держава, рік заснування)	Кількість місць у національному парламенті станом на 2016 рік	Кількість набраних голо- сів на виборах до ЄП (%) у 2014 році	Кількість місць у ЄП / квота місць держави- члена ЄС в ЄП	Політична група в ЄП
Партія Незалежності Об'єднаного Королівства (Великобританія, 1993 рік)	1 / 650 (Палата громад), 3 / 802 (Палата лордів)	27,49%	22 / 73	Європа за свободу і пряму демократію
Рух 5 зірок (Італія, 2009 рік)	91 / 630, 35 / 315	21,6%	17 / 73	Європа за свободу і пряму демократію
Австрійська партія свободи (Австрія, 1956 рік)	38 / 181	21%	4 / 18	Європа націй і свободи
Данська партія свободи (Данія, 1995 рік)	37 / 179	21%	4 / 13	Європейські консерватори і реформісти
Йоббік (Угорщина, 2003 рік)	24 / 199	21%	3 / 21	Не входить до жодної групи
Партія фінів (Фінляндія, 1995 рік)	38 / 200	18%	2 / 13	Європейські консерватори і реформісти
Порядок і справедливість (Литва, 2002 рік)	11 / 141	14,25%	2 / 11	Європа за свободу і пряму демократію
Національний фронт Марін Ле Пен (Франція, 1972 рік)	2 / 348 (Сенат), 2 / 577 (Націо- нальна асамблея)	14%	21 / 74	Європа націй і свободи
Шведські демократи (Швеція, 1988 рік)	49 / 349	12,9%	2 / 20	Європа за свободу і пряму демократію
Золотий світанок (Греція, 1991 рік)	18 / 300	9,4%	3 / 21	Не входять до жодної групи
Конгрес Нових правих (Польща, 2011 рік)	1 / 460 (Сейм)	7,5%	2 / 51	Європа націй і свободи
Альтернатива для Німеччини (Німеччина, 2013 рік)	0 / 631	7,1%	2 / 96	Європа за свободу і пряму демократію, Європа націй і свободи
Ліга Півночі (Італія, 1991 рік)	14 / 630 (Палата представників), 12 / 315 (Сенат)	6,2%	5 / 73	Європа націй і свободи
Країна вільних громадян (Чехія, 2009 рік)	0 / 200 (Палата представників), 0 / 21 (Сенат)	5,24%	1 / 21	Європа за свободу і пряму демократію
Фламандський інтерес (Бельгія, 2004 рік)	1 / 17	4,26%	1 / 12	Європа націй і свободи

чого є система, вельми репрезентативна у багатьох аспектах, але не дуже демократична в сенсі рівноцінного громадянського контролю» [2, с. 483].

У політичній системі Європейського Союзу партії покликані забезпечувати представництво інтересів громадян перш за все в рамках діяльності Європейського Парламенту. Проте громадяни виявляють усе меншу зацікавленість у європейських виборах: від 61,9% у 1979 році, коли вони

вперше обирали Європейський Парламент шляхом прямого голосування, до 42,61% на виборах 2014 року [3]. Серед причин електорального абсентеїзму на європейських виборах головними, на нашу думку, є погіршення іміджу Європейського Союзу в суспільній свідомості, невисокий рівень довіри до інституцій ЄС, а також обмежені партисипаторні можливості громадян у виробленні загальноєвропейських політичних рішень.

Таблиця 2

**Політичні партії ультралівого спрямування
у національних представницьких органах влади і в Європейському Парламенті**

Політична партія (державна, рік заснування)	Кількість місць у національному парламенті станом на 2016 рік	Кількість набраних голо- сів на виборах до ЄП (%) у 2014 році	Кількість місць у ЄП / квота місць держави- члена ЄС в ЄП	Політична група в ЄП
АКЕЛ (Кіпр, 1926 рік)	16 / 56	26,98%	2 / 6	Європейські об'єднані ліві / Ліві Зелені Півночі
СИРІЗА (Греція, 2012 рік)	144 / 300	21,9%	4 / 21	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Ми самі (Ірландія, 1970 рік)	23 / 158, 7 / 60 (Сенат)	19,5%	3 / 11	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Комуністична парія Португалії (1921 рік)	15 / 230	12,7%	3 / 21	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Комуністична партія Богемії і Моравії (Чехія, 1989 рік)	33 / 200 (Палата представників), 1 / 81 (Сенат)	11%	3 / 21	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Об'єднані ліві (Іспанія, 1986 рік)	2 / 350 (Конгрес представників), 0 / 266 (Сенат)	10,03%	4 / 54	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Соціалістична партія (Голландія)	15 / 150 (Палата представників), 9 / 75 (Сенат)	9,6%	2 / 26	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Альянс лівих (Фінляндія, 1990 рік)	12 / 200	9,3%	1 / 13	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Народний рух проти ЄС (Данія, 1972 рік)	–	8,1%	1 / 13	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Подemos (Іспанія, 2014 рік)	65 / 350 (Конгрес депутатів), 23 / 266 (Сенат)	7,98%	5 / 54	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Зв'язок (Німеччина, 2007 рік)	64 / 631	7,3%	7 / 96	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Лівий фронт (Франція, 2008 рік)	10 / 577 (Націо- нальна асамблея), 18 / 348 (Сенат)	6,61%	4 / 74	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Ліва партія (Швеція, 1917 рік)	21 / 349	6,3%	1 / 20	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Об'єднана країна бас- ків (Іспанія, 2011 рік)	2 / 350 (Конгрес представників), 1 / 266 (Сенат)	–	1 / 54	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Блок лівих (Португалія, 1999 рік)	19 / 230	4,56%	1 / 21	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Інша Європа з Ципрасом (Італія, 2014 рік)	0 / 630 (Палата представників), 2 / 315 (Сенат)	4,03%	2 / 73	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі
Народне об'єднання (Греція, 2015 рік)	0 / 300	–	1 / 21	Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі

Згідно з результатами опитування Євробарометру 2015 року лише 37% громадян позитивно ставляться до Європейського Союзу і водночас 23% – негативно. Найбільш виразна тенденція посилення негативного сприйняття Євросоюзу зафіксована в Австрії (41%), Кіпрі (41%), Греції (38%), Великобританії (31%) [4, с. 6].

55% опитаних громадян не довіряють Європейському Союзу [4, с. 8], а 54% вважають, що їхній голос не враховується на загальноєвропейському рівні ухвалення рішень [4, с. 9]. Водночас рівень довіри до Європейського Союзу і його інституцій залишається вищим за рівень довіри громадян до національних урядів і національних представницьких органів влади: 64% громадян не довіряють національним парламентам і 63% – національним урядам [4, с. 8].

Тенденція щодо зменшення довіри до національних органів влади найбільш виразна у державах Південної Європи: напередодні європейських виборів 2014 року найнижчі показники довіри до національних урядів і парламентів продемонстрували громадяни Італії (11% і 12%), Греції (10% і 10%) Іспанії (7% і 8%) [5, с. 10]. Неefективність діяльності центральних органів влади у розв'язанні економічної та міграційної кризи, високий рівень безробіття, а також корумпованість правлячих еліт сприяли стрімкому зростанню популярності радикальних політичних організацій і активізували електорат на високу явку під час останніх європейських виборів та забезпечили проходження до Європейського Парламенту таких популістських партій, як Подемос (Іспанія), СИРІЗА і Золотий світанок (Греція), Рух 5 зірок (Італія).

Оскільки електоральні преференції стосовно політичного представництва опосередковані ключовими проблемами, які турбують громадян, звернемо увагу на те, що 58% громадян вважають імміграцію найбільшим викликом для Євросоюзу [4, с. 13]. Наростання міграційних хвиль, які зрештою перетворилися на масштабну кризу, сприяло радикалізації настроїв електорату. Тероризм (25% опитаних), стан економіки (21%) і безробіття (17%) обіймають друге, третє і четверте місця серед найважливіших проблем Євросоюзу [4, с. 13]. На тлі невдоволення правлячими партіями зазначені чинники сприяють зростанню підтримки електоратом ультраправих і ліворадикальних політичних сил.

Нині в Європейському Парламенті представлені 15 партій ультраправого ідеологічного спрямування, представники яких об'єднані у політичні групи Європейських консерваторів і реформістів, «Європи за свободу і пряму демократію», Європи націй і свободи (Табл. 1).

Ліворадикальне політичне крило Європейського Парламенту представлено групою «Європейські об'єднані ліві / Ліві зелені Півночі», до якої входять парламентарі від 17 партій (Табл. 2).

Аналіз політичних програм та передвиборчих гасел право- і ліворадикальних партій, попри їхню полярність в ідеологічному спектрі, виявляє низку спільних ознак.

Євроскептицизм. Усі зазначені політичні сили вибудували свої ідеологічні платформи на критиці процесів подальшої інтеграції всередині ЄС та діяльності його головних інститутів. Цікаво, що саме під такими гаслами ультраправі, як і ліворадикальні політичні сили, пройшли до Європейського Парламенту і використали європейські вибори як платформу для власної популяризації на національних виборах. Також варто зауважити, що хронологія заснування означених партій часто збігається з ключовими етапами розвитку євроінтеграції: підписання або вступу в дію установчих договорів, набуття країною членства в ЄС.

Окрім політичної позиції «Партії незалежності Об'єднаного Королівства» і «Народного руху проти ЄС», євроскептицизм для більшості ультрарадикальних партій не означає відмову від членства в Європейському Союзі. У фокусі критики євроскептиків лежить посилення процесів інтеграції всередині ЄС і його потенційне розширення, а також функціонування єврозони. Останній пункт «об'єднує» ультраправі й ліворадикальні політичні сили в ЄС, оскільки він є втіленням неоліберальної моделі урядування. Політичний дискурс євроскептицизму використовується як передвиборча технологія, на спекуляції якої радикальні партії формують свій бренд, оптимізують електоральні показники і отримують можливість проходження в європейські, національні й місцеві представницькі органи влади.

Популізм є стрижневим елементом ідеологічної риторики партій радикального спрямування. Праворадикальні партії позиціонують себе як народні (про що свідчать їхні назви), тим самим підкреслюючи свою антиелітистську спрямованість. Програми ультралівих політичних сил побудовані на критиці інституцій ЄС і діяльності міжнародних фінансових установ. Прикладом спекуляції на темі елітистського капіталізму є програма СИРІЗИ Алексиса Ципраса, побудована на звинуваченні євроінституцій ЄС у несправедливих вимогах щодо необхідності впровадження заходів жорсткої економії в Греції [6]. Ефективність антиелітистської риторики на тлі соціально-економічних проблем у країні доводить успіх іспанської Подемос., Ця політична сила, заснована в січні 2014 року, швидко набула популярності серед електорату й увійшла у травні того ж року до ЄП під гаслами боротьби з нерівністю, безробіттям й економічною кризою. Загалом більшість програм ультрарадикальних партій побудована на критиці дефіциту демократії в Європейському Союзі, непрозорості ухвалення рішень, технократизму європейських політичних еліт і закликах про впро-

вадження механізмів прямої участі громадян в ухваленні загальноєвропейських рішень шляхом референдумів не тільки на національному, а й на регіональному і місцевому рівнях.

Регіоналізм. Відзначимо, що більшість радикальних партій починали формування своєї електоральної бази з окремих регіонів держав. І на сьогоднішній день політичні сили популістського толку мають найбільшу підтримку на виборах до місцевих органів влади. Водночас регіоналізм використовується окремими партіями як центральний елемент своїх політичних програм. Ультраправі, а саме «Ліга Півночі» (офіційна назва «Ліга Півночі за незалежність Паданії») (Італія), «Фламандський інтерес» (Бельгія), та ультраліві (Об'єднана Країна басків (Іспанія) і Комуністична партія Богемії і Моравії (Чехія)) – побудували свої політичні платформи на вимогах федералізації державного устрою (як у випадку з «Лігою Півночі»), посилення повноважень регіональної влади і аж до повної незалежності з утворенням нових держав (Об'єднана Країна Басків і Фламандський інтерес). Участь у європейських виборах і представництво в ЄП дає змогу цим партіям в умовах відсутності лояльності з боку національних політичних сил легітимізувати своє положення і триматися в рамках політичного поля.

Політизація міграційної проблеми. Проблема мігрантів у європейських країнах за останні декілька десятиліть із соціально-економічної перетворилася на політико-ідеологічну. Антиіммігрантські гасла ультраправих сил, будучи розцінені як ксенофобні ще років десять тому, забезпечували їм маргінальне положення у системі політичного представництва. Проте наростання міграційних потоків у ЄС, які врешті набули масштабу загальноєвропейської кризи, вивели питання мігрантів на рівень складової електорального змагання між політичними акторами. Громадяни, висловлюючи підтримку або супротив ініціативам євроінституцій, національних урядів, місцевої влади щодо контролю за мігрантами і біженцями та інтеграції їх у соціокультурне середовище країн ЄС, включаються у процес політизації міграційного питання. Отже, політичні партії не можуть оминати цієї тематики: «Коли проблема імміграції набуває акцентуації на рівні партійної системи, суб'єкти електорального процесу втрачають здатність зовсім видаляти це питання, і змушені будувати свою передвиборчу програму на основі альтернативних інтерпретацій означеної проблематики» [7, с. 3].

Представники ультраправих партій активно використовують міграційну проблему на передвиборчих майданчиках. І як це не парадоксально, така риторика привертає електорат із економічно благополучних країн Європи. Показовим у цьому відношенні є проходження у другий тур президентських виборів у травні 2016 року Норберта Хоффера,

лідера ультраправої Австрійської партії свободи. Шведські демократи із гаслом “Bevara Sverige Svenskt” (укр. «Зберегти Швецію шведською») суттєво посилили свої позиції у національному Риксдагу: якщо у 2010 році вони мали 20 місць, то на виборах 2014 року отримали 49 [8]. Водночас не для всіх ультраправих політичних сил проблема мігрантів є ключовим елементом пропаганди. Аналізуючи трансформацію партійної системи Фінляндії, Лаури Карвонен зазначає: «Не дивлячись на підтримку виборців з ксенофобськими переконаннями, антиіммігрантське питання для «Справжніх фінів» (попередня назва Партії фінів – Н. В.) є менш центральним, ніж для інших популістських партій у Західній Європі» [9, с. 4].

Ліворадикальні політичні сили (насамперед з країн Південної Європи), звинувачують національні уряди та євроустанови у відсутності адекватних механізмів розв'язання кризової ситуації з мігрантами, що погіршує і так нестабільний економічний стан країн – реципієнтів біженців.

Ультраправі партії посилили свої позиції в електоральному полі здебільшого за рахунок антиіммігрантських гасел, ліворадикальні політичні організації акцентують на соціально-економічній несправедливості. Об'єктом засудження, спільним для радикально-популістських політичних партій, виступають правлячі еліти і наднаціональні інституції Євросоюзу: ліворадикальні партії вважають ЄС елітистсько-капіталістичним проектом, який не забезпечує інтереси простих громадян, ультраправі вбачають в ЄС загрозу суверенітету держав-членів.

Електоральне поле ультраправих і ліворадикальних партій заслуговує на особливу увагу, оскільки вони набирають політичну вагу вже не тільки за рахунок «протестних» голосів, а й завдяки достатньо стабільній підтримці електорату. Популістські партії позиціонують себе як політичні організації, що представляють інтереси середнього класу. Проте дослідження доводять, що ядро їхнього електорату складають низькокваліфіковані робітники, а також так звані сині комірці, які, зауважимо, традиційно були виборчою основою лівоцентристських політичних сил: «Немає принципових відмінностей у соціально-економічній структурі виборців: більшість голосів походить від людей з доходом, нижчим за статки робітничого класу. Безумовно, існують певні варіації, наприклад, Партія Незалежності Сполученого Королівства і Партія фінів є міжкласовими партіями, але більшість їхніх прихильників є малоосвіченими працівниками» [10, с. 36]. Зміни у структурі зайнятості населення європейських країн, які відбулися в останні 20–30 років, призвели до маргіналізації робітничого класу. Опинившись аутсайдерами глобальної економіки, робітники вбачають корінь своїх проблем у наступі мігрантів на ринок праці, а також у від-

сутності захисту своїх інтересів з боку правлячих еліт. Тому «сині комірці» виявилися «благодатним» електоральним полем для підтримки ідей ультра-правих партій.

Ультраліві політичні сили отримали найбільшу підтримку в країнах Південної Європи, де фінансово-економічна криза спровокувала високий рівень безробіття, особливо серед молоді. Тому в електораті таких політичних сил, як Подемос, СИРІЗА і Народне об'єднання (Греція), багато молодих освічених людей, налаштованих критично до політики національних урядів і євроінституцій через низьку ефективність заходів у вирішенні соціальних питань і усвідомлення неможливості повноцінно впливати на ухвалення рішень.

На наднаціональному рівні політичного представництва партії не є монопольними гравцями у процесах вироблення рішень, а більшість політичних сил радикального спрямування є відносно новими акторами, яким бракує міцних зв'язків із головними політичними мережами і вагомого політичного потенціалу. По-перше, через свою малочисельність, адже ультраправі складають 12% від кількості європарламентарів, а представники крайнього крила становлять 6%. По-друге, зазначені політичні сили, окрім Європарламенту, не представлені в інших інституціях ЄС.

Проте на національному рівні управління популістські партії отримують дедалі більшу електоральну підтримку і, відповідно, можливість впливати на ухвалення рішень загальнодержавного масштабу. Результати референдуму відносно виходу Великобританії з ЄС є показовим прикладом того, що ані правляча партія консерваторів, ані опозиціонери-лейбористи не змогли протистояти активній «Брекзит»-пропаганді Партії Незалежності Об'єднаного Королівства. Президентські перегони в Австрії у травні 2016 року також є свідченням посилення політичного потенціалу праворадикальних партій у Європі. Не дивлячись на те, що Норберт Хофер отримав другий результат, сам факт участі у президентських виборах представника ультраправої Австрійської партії свободи (проти присутності якої в Австрійському уряді 16 років тому по країні прокотилася хвиля протестів) є симптоматикою системних змін у конфігурації політичного представництва. Трансформацію традиційних партійних дуо- і тріополій через входження у національні парламенти й уряди представників популістських політичних сил можна простежити і в інших європейських країнах. Така тенденція, на наш погляд, буде розвиватися і поширюватися, оскільки ультрарадикальним партіям за останні роки вдалося забезпечити міцні представницькі позиції на регіональному і місцевому рівнях урядування, причому не тільки в кількісних, а й у якісних показниках – шляхом оптимізації політичного потенціалу. Перемога Вірджинії Раджі, кан-

дидата від «Руху 5 зірок», у місцевих виборах на посаду мера Риму у червні 2016 року є тому наочним доказом.

Висновки. Радикалізація політичної репрезентації громадян і посилення позицій популістських партій, як на державному, так і на наднаціональному рівні представництва обумовлена низкою чинників, які сприяють трансформаційним тенденціям розвитку європейського соціально-політичного простору.

1) *Конгломеративна структура транс'європейських партій*, які складаються з національних партій-членів, що дає змогу будь-якій політичній силі брати участь у виборах і виходити на наднаціональний рівень представництва. Водночас, якщо правлячі національні партії, які посідають ключові позиції у системі політичного представництва, втрачають довіру електорату, знижується рівень довіри до їхніх представників у складі європейських партій, а також до керівних органів Європейського Союзу.

2) *Подвійний дефіцит представництва* обумовлений, з одного боку, демократичним дефіцитом, коли громадяни усвідомлюють, що їхні інтереси в недостатній мірі представлені на рівні ЄС, а з іншого – легітимізаційним дефіцитом, сформованим через низький рівень довіри до національних органів влади, зокрема до представницьких інститутів.

3) *«Регіоналізм»* як складова електоральних технологій та політико-ідеологічних програм популістських партій разом з вищезазначеними чинниками суттєво впливає на національні партійні системи. Досить широке представництво у місцевих і регіональних органах влади, а також репрезентація у Європейському Парламенті (хай і малочисельна) дали змогу політичними силами радикального спрямування оптимізувати свій електоральний і політичний потенціал, трансформуючи національні партійні конфігурації. Зазначимо, що дискурс регіоналізму має дезінтеграційний потенціал, насамперед для державного устрою країн-членів ЄС. Це може спричинити напруження між регіональним, державним і наднаціональним рівнями урядування, адже доведеться шукати механізми врівноваження між прагненням регіональних політичних сил посилити своє представництво на рівні ЄС і небажанням національних еліт поступитися своїм статус-кво.

4) *Міграційне питання*, окрім ролі каталізатора радикалізації політичного представництва і структурування електоральних преференцій громадян європейських країн, у довгостроковій перспективі несе проблему соціокультурних і, можливо, релігійних конфліктів політичної репрезентації. Мільйони мігрантів – вихідців здебільшого з країн Північної Африки і Близького Сходу потребуватимуть агрегації своїх інтересів і представництва на національному й наднаціональному рівнях управ-

ління. Враховуючи досвід розбудови політичних платформ окремими популістськими партіями шляхом участі в європейських виборах, розуміємо, що цілком вірогідною в найближчому майбутньому є поява політичних сил, які репрезентуватимуть інтереси мусульманських громад на рівні ЄС. Соціокультурні, а особливо релігійні чинники, можуть трансформувати ідеологічну мозаїку політичного представництва в Європі.

Останній фактор, на нашу думку, потребує особливої дослідницької уваги і проектної роботи вчених, політичних експертів у сфері розробки адекватних моделей політичної репрезентації інтересів мультикультурної багаторівневої системи управління, якою є Європейський Союз. Тому перспективним для розкриття означеної проблематики вбачається дослідження форм представництва і механізмів громадянської партисипації у політикотворчих процесах загальноєвропейської системи урядування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Sprungk C.A New Type of Representative Democracy? Reconsidering the Role of National Parliaments in the European Union / C.A Sprungk // *Journal of European Integration*. – 2013. – Volume 35. – Issue 5, Special Issue: Representation and Democracy in the EU: Does one come at the expense of the other – P. 547–563, available at: DOI:10.1080/07036337.2013.799944
2. Bellamy R. Representation Deficits and Surpluses in EU Policymaking Representation Deficits and Surpluses in EU Policy-making / R. Bellamy, S. Kröger // *Journal of European Integration*. – 2013. – № 35 (5). – P 477–497, available at: DOI: 10.1080/07036337.2013.799937.
3. European Parliament. Turnout. 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/election-results-2014.html>.
4. Public opinion in the European Union Fieldwork: November 2015.Survey Standard Eurobarometer 84 Autumn 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/PublicOpinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2098>.
5. Public Integrity and Trust in Europe. European Research Centre for Anti-Corruption and State-Building (ERCAS), Hertie School of Governance. Berlin, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.government.nl/documents/reports/2016/01/18/public-integrity-and-trust-in-europe_first_en.pdf.
6. Official web-site of CYRIZA [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.syriza.gr/page/who-we-are.html#.V3opVtVkiUk>.
7. Castelli Gattinara P. The Politics of Migration in Italy: Perspectives on Local Debates and Party Competition / P. Castelli Gattinara. – Routledge, 2016. – 230 p.
8. Bevanger L. Sweden election: Left turn as far right soars / L. Bevanger. –BBC News, Stockholm. – 2014. – September 15[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bbc.com/news/world-europe-29201660>.
9. Karvonen L. Parties, Governments and Voters in Finland: Politics Under Fundamental Societal Transformation / L. Karvonen. – ECPR Press, 2014. – 140 p.
10. Đukanović D. Populist parties in selected European countries / D. Đukanović. –University of Turku. Centre for Parliamentary Studies. Turku, 2014. – 42 p. [Електронний ресурс]. –Режимдоступу:<https://www.utu.fi/fi/yksikot/soc/yksikot/poliittinenhistoria/oppiaine/eduskuntatutkimus/julkaisuja/Documents/POPULIST%20PARTIES%20IN%20EUROPE-FINAL%20VERSION-David%20%C4%90ukanovi%C4%87.pdf>